

مدیریت ورزشی _ تابستان ۱۳۹۱
شماره ۱۳ - ص ص : ۶۵ - ۷۹
تاریخ دریافت : ۸۸ / ۰۷ / ۲۱
تاریخ تصویب : ۸۹ / ۰۲ / ۰۸

روند تعادل رقابتی لیگ برتر فوتبال ایران از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۹

۱. بهرام یوسفی - ۲. سعید صادقی بروجردی - ۳. سیدصلاح‌الدین نقش‌بندی^۱
۱. دانشیار دانشگاه رازی کرمانشاه، ۲. دانشیار دانشگاه کردستان، ۳. دانشجوی دکتری مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی
(واحد سنندج)

چکیده

امروزه دلیل جذابیت بیشتر ورزش‌ها این است که نمی‌توان نتایج مسابقات آنها را به‌طور کامل پیش‌بینی کرد. هرچه قدرت رقابتی تیم‌هایی که لیگ را می‌سازند بیشتر باشد، پیش‌بینی مسابقات سخت‌تر می‌شود و در نتیجه آن لیگ جذاب‌تر خواهد شد. هدف از این تحقیق، بررسی تعادل رقابتی لیگ برتر فوتبال ایران از سال ۱۳۴ تا ۱۳۸۹ است. داده‌های این تحقیق ثانویه بوده و از جداول پایانی سال‌های مربوط به‌دست آمده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص نسبت تمرکز (C5) و شاخص تعادل رقابتی C5 (C5ICB) استفاده شد. هرچه مقدار این شاخص‌ها کمتر باشد، یعنی تعادل لیگ بیشتر است و برعکس. به‌منظور درک راحت‌تر یافته‌های نتایج تحقیق به‌صورت میانگین پنج‌ساله نشان داده شد و نتایج زیر به‌دست آمد. میانگین پنج ساله اول (۱۳۷۸ - ۱۳۷۴) ۱۲۸، میانگین پنج ساله دوم (۱۳۸۳ - ۱۳۷۹) ۱۳۱ و میانگین پنج ساله سوم (۱۳۸۹ - ۱۳۸۴) ۱۲۹. بنابراین لیگ برتر فوتبال ایران در سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸ تعادل بیشتر و در سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳ تعادل کمتری داشته است. به‌نظر می‌رسد فوتبال در ایران به‌صورت متعادل‌تری دنبال می‌شود و از حالت سنتی و دوقطبی خود در تهران خارج شده و در بقیه نقاط کشور هم در حال پیشرفت است.

واژه‌های کلیدی

تعادل رقابتی، لیگ برتر فوتبال، شاخص نسبت تمرکز، شاخص تعادل رقابتی C5 (C5ICB).

مقدمه

صنعت فوتبال در حدود ۳ درصد از مبادله و تجارت جهان را به خود اختصاص داده است (۲۴). در دهه‌های اخیر، فوتبال به صنعت چندمیلیارد دلاری تبدیل شده است و براساس آمار فدراسیون فوتبال، بیشتر از ۲۰۰ میلیون فوتبالیست فعال در سراسر جهان وجود دارد (۱۳). جهان بدون فوتبال غیرقابل تصور است. به‌گونه‌ای که تعداد کشورهای عضو فیفا (۲۰۷) از تعداد کشورهای عضو سازمان ملل (۱۹۲) بیشتر است. در بیشتر کشورهای فدراسیون فوتبال بزرگ‌ترین فدراسیون ورزشی است. این رشته ورزشی بیشترین پخش تلویزیونی را به خود اختصاص داده است. با برگزاری جام جهانی ۲۰۰۲ در آسیا و ۲۰۱۰ در آفریقا، اینگونه برداشت می‌شود که میزان علاقه و توجه مردم جهان به فوتبال رو به افزایش است (۱). جذابیت مسابقه فوتبال به عوامل زیادی بستگی دارد، از جمله کیفیت بازیکنان، عملکرد تیم‌ها، امکانات ورزشگاه و ... و در این بین تعادل رقابتی یکی از موارد بسیار مهمی است که می‌تواند جذابیت مسابقه فوتبال را افزایش دهد. به‌گونه‌ای که اگر دیگر عوامل برابر باشند، ابهام در مورد پیش‌بینی نتایج، میزان علاقه حامیان و تقاضا برای تماشای مسابقات را افزایش می‌دهد. رشته‌هایی که نتایج مسابقات آنها پیش‌بینی نشدنی است. در مقایسه با رشته‌هایی که نتایج مسابقات آنها را می‌توان پیش‌بینی کرد، از جذابیت بیشتری برخوردارند. به همین دلیل سازمان‌های ورزشی در کشورهای مختلف با ایجاد یک سری قوانین و محدودیت‌ها سعی می‌کنند که ابهام در نتیجه مسابقات را به حداقل برسانند. اگر در یک لیگ برخی تیم‌ها نسبت به بقیه تیم‌ها کیفیت بسیار بهتری داشته باشند، در نتیجه آن لیگ به دلیل پیش‌بینی پذیر بودن نتایج مسابقاتش جذابیت خود را از دست می‌دهد. هرچه قدرت رقابتی تیم‌هایی که لیگ را می‌سازند بیشتر باشد، پیش‌بینی مسابقات سخت‌تر می‌شود و در نتیجه آن لیگ جذاب‌تر خواهد شد (۱۹). در لیگ کاملاً متعادل هر تیم شانس برابری را نسبت به تیم دیگر برای بردن مسابقه دارد و در نتیجه همه تیم‌ها از شانس مساوی برای کسب عنوان قهرمانی لیگ برخوردارند (۱۸).

میهان، نلسون و ریچاردسون برای سنجش تعادل رقابتی از تفاوت بین درصد برد تیم‌های میزبان و مهمان استفاده کردند و به نتایج زیر دست یافتند:

۱. تغییرات تعادل رقابتی بر روی تعداد تماشاچیان تأثیر منظم و قابل پیش‌بینی ندارد؛

۲. زمانی که اختلاف امتیاز یک تیم با صدرنشین لیگ بیشتر شود، تأثیر تغییرات تعادل رقابتی افزایش می‌یابد.

۳. اگر تیم‌های میزبان نتایج بهتری از تیم‌های مهمان بگیرند، اثرات تغییرات تعادل رقابتی در سراسر فصل کاهش پیدا می‌کند (۱۷).

عدم اطمینان یا ابهام در نتایج فوتبال، با صورت‌های مختلفی ارائه می‌شود. زیمانسکی^۱ (۲۰۰۳) تعادل رقابتی را براساس مدل ۳ حالتی زیر بررسی کرد:

الف) ابهام مسابقه‌ای که به میزان ابهام موجود در مورد نتیجه یک مسابقه خاص (بین دو تیم) اشاره دارد؛

ب) ابهام فصلی که به میزان ابهام موجود در مورد مسابقات یک فصل گفته می‌شود؛

ج) تسلط یا چیرگی تعدادی تیم محدود بر لیگ در طول فصول پیاپی (۲۵).

همچنین کایرنس، جنت و اسلوان^۲ تعادل رقابتی را به چهار حالت تقسیم کردند (۳)، ولی به طور کلی بیشتر اوقات براساس مدل ۳ حالتی آن بررسی می‌شود. به هر حال هر تلاشی که به منظور افزایش توجه و حضور افراد صورت گیرد و به افزایش رقابت منجر شود، ممکن است از نظر باشگاه‌های خاصی مطلوب به نظر نرسد. به‌ویژه وقتی احتمال موفقیت تیمشان زیاد باشد (۱۴). اگر نتیجه یک بازی را بتوان پیش‌بینی کرد، جذابیت آن مسابقه کاهش می‌یابد. به همین دلیل کمیته‌های برگزاری لیگ‌های فوتبال باید شرایطی را به‌وجود آورند تا تعادل رقابتی موجود در لیگ‌هایشان را به حداکثر برسانند (۱۵). لیگ‌های ورزشی به‌منظور بقای خود به میزان خاصی از تعادل رقابتی احتیاج دارند. اگر در لیگ تعادل رقابتی کاهش یابد، تعداد افرادی که برای تماشای مسابقات به ورزشگاه می‌روند و همچنین تعداد افرادی که از طریق تلویزیون مسابقات را تماشا می‌کنند، در درازمدت کاهش می‌یابد.

1 - Szymanski

2 - Cairns, J. P. Jennett, N. and Sloane, P.J.

در سال‌های اخیر تحقیقات متعددی در زمینه تعادل رقابتی انجام گرفته است. گوسنس^۱ (۲۰۰۶) تعادل رقابتی را در لیگ‌های اروپایی اندازه‌گیری کرد و به نتایج زیر دست یافت:

در بلژیک و انگلستان تعادل رقابتی کاهش (افزایش نسبی نمودار خطی) یافته است. در آلمان و فرانسه روند چشمگیری در مورد تعادل رقابتی لیگ وجود ندارد. پرتغال تنها کشوری است که تعادل رقابتی آن افزایش یافته است (۱۰). میشی و اوتن^۲ (۲۰۰۴) پس از بررسی لیگ‌های انگلستان، ایتالیا، آلمان و فرانسه و اسپانیا به نتایج زیر دست یافتند:

در انگلستان تعادل رقابتی به مدت ۴۰ سال (۱۹۸۷ - ۱۹۴۸) ثابت بوده اما بعد از این تاریخ به‌طور چشمگیری کاهش یافته است. در اسپانیا تعادل رقابتی بین سال‌های ۱۹۵۶ تا ۱۹۷۶ افزایش و بعد از این تاریخ کاهش یافته است. در مورد تعادل رقابتی لیگ فرانسه رویکرد واضحی وجود ندارد، اما می‌توان نشانه‌هایی از افزایش آن را از بعد از سال ۱۹۹۲ مشاهده کرد. از سال ۱۹۹۲ به بعد افت مشخصی در تعادل رقابتی در لیگ سری A ایتالیا به وجود آمده است. به‌طوری که در پایان سال ۲۰۰۴ لیگ ایتالیا بیشترین میزان عدم تعادل را در بین ۵ لیگ برتر اروپایی داشته است. در آلمان افزایش کمتری نشان داده شده اما در کل تعادل رقابتی بوندس لیگا در ۱۰ سال اخیر کاهش یافته است (۱۸). کوپرک و فورت^۳ (۱۹۹۲) با بررسی لیگ فوتبال هلند به این نتیجه رسیدند که تعادل رقابتی در نیمه دوم دهه ۶۰ مقدار زیادی کاهش و در نیمه اول دهه ۷۰ افزایش یافته است و از آن زمان به بعد رویکرد واضحی وجود ندارد. آنها همچنین تعادل طولانی‌مدت را در ۵ لیگ حرفه‌ای آمریکا (لیگ AL^۴ با لیگ بیسبال آمریکا، لیگ NL^۵ یا لیگ ملی بیسبال، NBA^۶، هاکی یا NHL^۷ و فوتبال آمریکایی یا NFL^۸) اندازه‌گیری کردند. تحلیل آنها از هر ۵ لیگ، عدم تعادل چشمگیری را نشان داد (۲۳). هان، کونینگ و ون ویتسلوژن^۹ (۲۰۰۷) پی بردند که تعادل رقابتی در انگلستان کاهش یافته است و

1 - Goossens

2 - Michie and Oughton

3 - Quirk and Fort

4 - American League

5 - National League

6 - National basketball American

7 - National hockey league

8 - National football league

9 - Haan, M.A. Koning, R.H. and VanWitteloostuijn. A.

شواهد ضعیفی هم مبنی بر همین کاهش در کشورهای بلژیک و هلند به دست آوردند. آنها در کشورهای آلمان، فرانسه، ایتالیا و اسپانیا رویکرد واضحی را مشاهده نکردند (۱۲). بنا بر تحقیقات ایکارد^۱ (۲۰۰۱) در فاصله سال‌های ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۹ تعادل رقابتی موجود در AL کاهش و در NL افزایش یافته است (۷). نتایج تحقیقات میزاک و همکارانش^۲ (۲۰۰۷) نشان می‌دهد که کاهش چشمگیری در تعادل رقابتی در MLB^۳ از سال ۱۹۹۰ به بعد اتفاق افتاده و بیشترین کاهش در لیگ آمریکا بوده است. همچنین کمترین تعادل رقابتی در اتحادیه شرقی لیگ آمریکا و بین سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۳ بوده است (۲۰).

زیمبالیست^۴ (۲۰۰۲) به این نتیجه رسید که NBA نامتعادل‌ترین لیگ در میان ۵ لیگ حرفه‌ای آمریکاست. وی در کتاب خود^۵ بیان کرده که تعادل رقابتی در MLB بین سال‌های ۱۹۰۳ تا ۱۹۵۰ با پیشرفت تدریجی همراه بوده است (۲۸). در شرایط کنونی که موضوع خصوصی‌سازی و حرفه‌ای‌گری باشگاه‌های فوتبال ایران مطرح است. مفهوم تعادل رقابتی می‌تواند بر این موضوع تأثیر بگذارد. باتوجه به اینکه باشگاه‌های فوتبال ایران اغلب توسط دولت و بخش‌های دولتی حمایت می‌شوند (جز برخی باشگاه‌ها مانند استیل آذین، شیرین فراز، استقلال اهواز و ... که به دسته ۱ سقوط کردند)، منابع مالی تقریباً یکسانی به همه آنها تزریق می‌شود (البته در این مورد استثناهایی هم وجود دارد) و بازیکنان نخبه به صورت پراکنده در همه تیم‌ها حضور دارند. این مطلب نشان می‌دهد که در لیگ ایران هیچ تیمی وجود ندارد که از نظر مالی آنچنان قوی باشد که بتواند همه بازیکنان نخبه را در اختیار بگیرد. این مسئله یکی از دلایلی است که موجب می‌شود تعادل رقابتی موجود در لیگ ایران افزایش یابد. نتایج کلی تحقیقات انجام‌گرفته نشان می‌دهد که تعادل رقابتی در لیگ‌های ورزشی کاهش یافته است. با حرفه‌ای شدن ورزش و کسب درآمد از طریق آن، بعضی باشگاه‌ها گوی سبقت را از بقیه تیم‌ها ربوده‌اند. به‌گونه‌ای که بعضی تیم‌ها با راهیابی به رقابت‌های معتبر مثل لیگ قهرمانان اروپا منابع مالی زیادی را کسب کرده‌اند. باتوجه به ضرورت خصوصی‌سازی باشگاه‌های فوتبال در ایران، توجه به مفهوم تعادل رقابتی می‌تواند افزایش درآمد را برای باشگاه‌ها و کمیته برگزاری لیگ به همراه داشته باشد. افزایش تعادل

---

1 - Eckard

2 - Mizak et al

3 - Major league baseball

4 - Zimbalist

5 - May the best team win (baseball economics and public policy)

رقابتی میزان استقبال از مسابقات و همچنین دامنه حمایت مالی از تیم‌ها و رقابت‌ها را افزایش می‌دهد. البته بیشترین تأثیر تعادل رقابتی زمانی است که باشگاه‌ها از طریق پخش تلویزیونی درآمد کسب کنند، اما در ایران باشگاه‌های فوتبال از این منبع درآمدی سهمی ندارند. این در حالی است که مهم‌ترین منبع درآمدی بزرگ‌ترین باشگاه‌های جهان، سود حاصل از پخش تلویزیونی است. در ایران نیز باید زمینه لازم برای استفاده باشگاه‌ها از این منبع درآمدی فراهم شود. در غیر این صورت بحث حرفه‌ای شدن و خصوصی‌سازی باشگاه‌ها در عمل غیرممکن است. پژوهش حاضر درصدد است روند تعادل رقابتی را در لیگ برتر فوتبال ایران در فاصله سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۹ بررسی کند.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی است و داده‌های آن ثانویه بوده و از طریق جداول پایانی لیگ فوتبال ایران در سال‌های مربوط و مدارک معتبر به‌دست آمده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو شاخص اقتصادی نسبت تمرکز^۱ (C5) و C5ICB^۲ استفاده شد. این ابزار مدلهایی ریاضی است که دیونگ (۲۰۰۶) (۵). نووتنی (۲۰۰۶) (۲۱)، زیمانسکی و لیچ (۲۰۰۶) (۲۶)، فدرسن (۲۰۰۶) (۸)، تنریو (۲۰۰۶) (۲۷)، برونلی (۲۰۰۶) (۲)، گوگوت و پریماولت (۲۰۰۶) (۱۱) و میشی و اوتن (۲۰۰۴ و ۲۰۰۵) (۱۸، ۱۹).

به‌منظور سنجش تعادل رقابتی لیگ‌های مختلف در تحقیقات خود از آن استفاده کردند. در لیگ کاملاً متعادل C5ICB همیشه برابر ۱۰۰ است. این شاخص هیچ‌گاه از ۱۰۰ کمتر نمی‌شود، اما هرچه مقدار به‌دست‌آمده از این مقدار بیشتر باشد، یعنی آن لیگ تعادل کمتری دارد، یعنی هرگونه افزایش در این شاخص به معنی کاهش در تعادل رقابتی است (۱۸).

لیگ فوتبال ایران در سال ۷۹ با ۱۲ تیم، در سال‌های ۷۸، ۸۰، ۸۱ و ۸۲ با ۱۴ تیم، در سال ۷۶ با ۱۵ تیم، در سال‌های ۷۴، ۷۵، ۷۷، ۸۳، ۸۴ و ۸۵ با ۱۶ تیم و در سال‌های ۸۶، ۸۷ و ۸۸ با ۱۸ تیم برگزار شده است. باتوجه به اینکه تعداد تیم‌های لیگ بر روی مقدار C5 تأثیرگذار است، حتی در لیگ کاملاً متعادل با تغییر در

1 - The five - club concentration ratio

2 - The C5 index of competitive balance

تعداد تیم‌ها مقدار C5 دستخوش تغییرات می‌شود و این شاخص نمی‌تواند معیار مناسبی باشد. اما با توجه به اینکه برای به‌دست آوردن C5ICB به مقدار C5 احتیاج داریم، شاخص C5 را نیز محاسبه کرده‌ایم. همچنین به‌منظور تجزیه و تحلیل مناسب‌تر، داده‌های تحقیق براساس سه دوره ۵ ساله بررسی شده است (۱۸، ۱۹).

$$C5 = \frac{\text{مجموع امتیازات کسب شده توسط پنج تیم اول}}{\text{مجموع امتیازات کسب شده توسط همه تیم‌ها}}$$

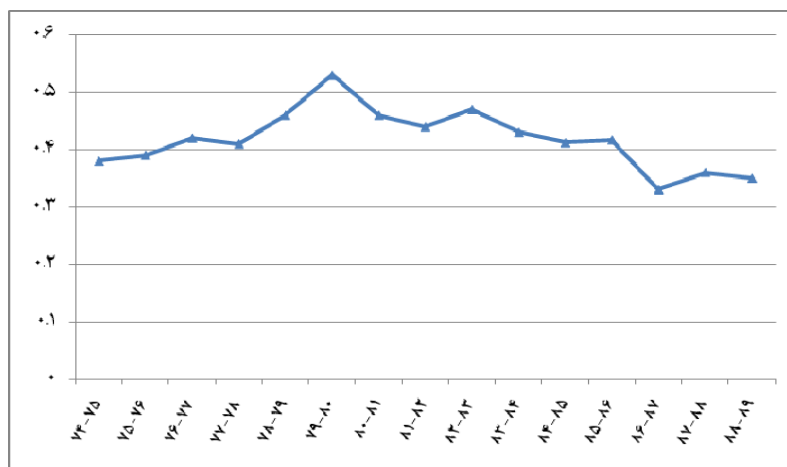
$$C5ICB = \frac{C5}{5/N}$$

N برابر است به تعداد تیم‌های لیگ (۱۳).

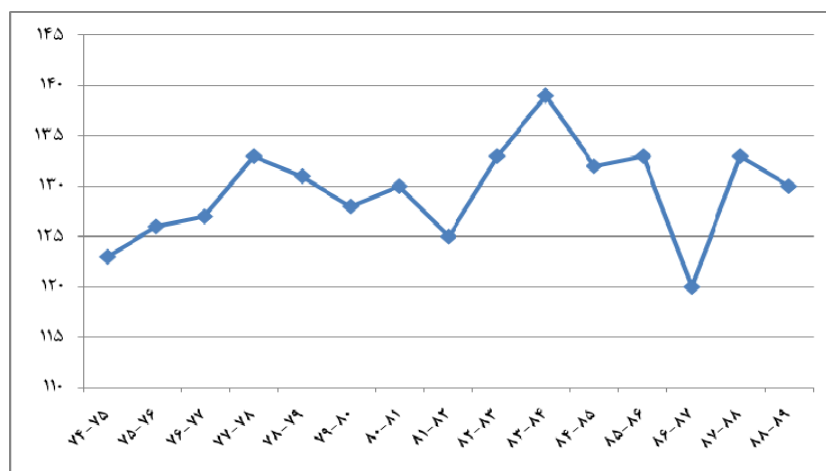
جدول ۱ - مقادیر C5 و C5ICB از سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۸

C5ICB	C5	سال
۱۳۰	۰/۳۵۹	۱۳۸۸
۱۳۳	۰/۳۶۹	۱۳۸۷
۱۲۰	۰/۳۳۳	۱۳۸۶
۱۳۳	۰/۴۱۷	۱۳۸۵
۱۳۲	۰/۴۱۲	۱۳۸۴
۱۳۹	۰/۴۳۳	۱۳۸۳
۱۳۳	۰/۴۷۲	۱۳۸۲
۱۲۵	۰/۴۴۶	۱۳۸۱
۱۳۰	۰/۴۶۵	۱۳۸۰
۱۲۸	۰/۵۳۲	۱۳۷۹
۱۳۱	۰/۴۶۶	۱۳۷۸
۱۳۳	۰/۴۱۵	۱۳۷۷
۱۲۷	۰/۴۲۳	۱۳۷۶
۱۲۶	۰/۳۹۴	۱۳۷۵
۱۲۳	۰/۳۸۴	۱۳۷۴

شکل ۱ مقادیر C5 و C5ICB لیگ فوتبال ایران را در پانزده فصل اخیر (۱۳۸۸ - ۱۳۷۴) نشان می‌دهد. شکل ۱ نشان می‌دهد که C5 از سال ۷۴ تا ۷۹ روند رو به رشدی داشته، اما از این تاریخ به بعد این شاخص رشد منفی داشته است.

شکل ۱ - شاخص C5 در لیگ فوتبال ایران

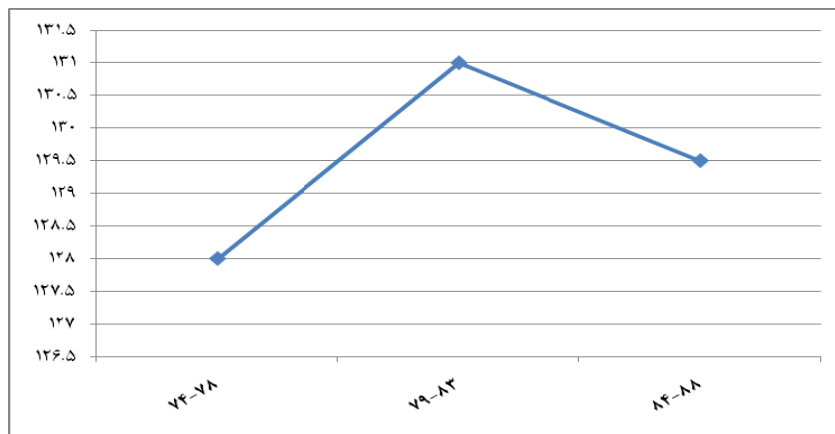

شکل ۲ - شاخص C5ICB در لیگ فوتبال ایران

شکل ۲ نشان می‌دهد که C5ICB از سال ۷۴ تا ۷۷ افزایش، از ۷۷ تا ۸۳ افزایش و از ۸۳ به بعد کاهش یافته است. این شاخص در سال ۸۳ بیشترین و ۸۶ کمترین مقدار را داشته است.

به‌منظور درک راحت‌تر یافته‌های این تحقیق شاخص به‌صورت میانگین ۵ ساله در نمودار ۳ نشان داده شده است. این شاخص در پنج ساله اول (۱۳۷۸ - ۱۳۷۴) ۱۲۸، پنج ساله دوم (۱۳۸۳ - ۱۳۷۹) ۱۳۱ و پنج ساله سوم (۱۳۸۸ - ۱۳۸۴) ۱۲۹/۶۰ است.

شکل ۳ - شاخص C5ICB در لیگ فوتبال ایران به‌صورت میانگین ۵ ساله

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های مربوط به شاخص‌های C5 و C5ICB لیگ فوتبال ایران در شکل‌های ۱، ۲ و ۳ نشان داده شده است. براساس شاخص نسبت تمرکز در سال‌های ۷۴ تا ۷۹ یعنی به مدت ۵ سال این شاخص افزایش (کاهش تعادل رقابتی) و از این تاریخ به بعد کاهش (افزایش تعادل رقابتی) یافته است. اما نکته مهم این است که تعداد تیم‌های حاضر در لیگ ایران در فصول مختلف، متفاوت بوده است. برای مثال در فصل ۸۰ - ۷۹ با دوازده تیم و در فصل ۸۷ - ۸۶ با هجده تیم برگزار شده است. با توجه به اینکه شاخص نسبت تمرکز به تغییرات تعداد تیم‌ها

حساس نیست، بنابراین استناد کردن به نتایج شاخص C5ICB نتایج معتبرتری را به ما می‌دهد، چرا که این شاخص به تغییرات در تعداد تیم‌ها حساس است.

شکل ۲ نشان می‌دهد که C5ICB از سال ۷۴ تا ۷۷ افزایش، از ۷۷ تا ۸۱ کاهش، از ۸۱ تا ۸۳ افزایش و از ۸۳ به بعد کاهش یافته است. این شاخص در سال ۸۳ بیشترین و ۸۶ کمترین مقدار را داشته است. به‌منظور درک راحت‌تر یافته‌های تحقیق شاخص C5ICB به‌صورت میانگین ۵ ساله در نمودار ۳ نشان داده شده است. حد فاصل سال‌های ۷۴ تا ۷۸ لیگ ایران دارای تعادل بیشتر و بین سال‌های ۷۹ تا ۸۳ از تعادل کمتری برخوردار بوده است. بعد از این تاریخ، تعادل رقابتی افزایش پیدا کرده به‌گونه‌ای که فصل ۸۷ - ۸۶ در پانزده سال اخیر دارای بیشترین تعادل رقابتی بوده است. در سال‌های ۷۴ تا ۷۸ لیگ ایران در تعادل بیشتری داشته است. یعنی بین باشگاه‌ها رقابت شدیدتر و کیفیت تیم‌ها به هم نزدیک‌تر بوده است. این رقابت شدید بین باشگاه‌ها به جذاب‌تر شدن لیگ منجر می‌شود که در نهایت، سطح کیفی لیگ را ارتقا می‌بخشد. واضح است که لیگی با کیفیت بهتر در مقایسه با لیگ باکیفیت پایین‌تر، تیم ملی را بهتر پشتیبانی می‌کند. صعود تیم ملی ایران به جام جهانی در پایان این دوره، می‌تواند یکی از پیامدهای تعادل زیاد لیگ در آن سال‌ها باشد. از این سال‌ها به‌عنوان یکی از دوره‌های طلایی فوتبال ایران نام برده می‌شود. در این دوران حضور بازیکنان ایرانی در لیگ‌های معتبر دنیا از جمله بوندس لیگا شروع شد.

میانگین C5ICB پنج‌ساله دوم حاکی از کاهش تعادل رقابتی بعد از این دوران است. در سال‌های ۷۹ تا ۸۳ کمترین تعادل در لیگ برقرار بود، به‌گونه‌ای که فصل ۸۴ - ۸۳ در ۱۵ سال اخیر دارای کمترین تعادل رقابتی بوده است. در این دوران فوتبال ایران از لحاظ ملی و باشگاهی نتوانست توفیقی کسب کند. میانگین C5ICB پنج‌ساله اخیر نشان می‌دهد که تعادل رقابتی در لیگ ایران نسبت به پنج سال قبل از آن افزایش یافته است، به‌گونه‌ای که در پنج فصل اخیر، چهار تیم توانسته‌اند عنوان قهرمانی لیگ را کسب کنند. راهیابی دو تیم از اصفهان، یک تیم از کرمان و یک تیم از تهران به رقابت‌های فصل ۲۰۱۰ - ۲۰۰۹ لیگ قهرمانان آسیا، بیانگر این نکته مهم است که فوتبال در ایران از حالت دوقطبی و متمرکز خود در تهران خارج شده و در شهرهای دیگر از جمله اصفهان، کرمان، تبریز و ... به‌سرعت در حال پیشرفت است. مطلب مهم اینکه شهرهای یادشده همگی جزو شهرهای صنعتی ایران بوده و دارای کارخانه‌هایی مانند فولاد مبارکه، ذوب آهن، صنایع مس کرمان،

تراکتورسازی و... هستند. قسمتی در آمد این کارخانه‌ها که باید به بخش ورزش تزریق شود، بایستی با توجه به میزان نیاز به همه باشگاه‌های اختصاص داده شود اما در عمل این‌گونه نیست و این کارخانه‌ها فقط از تعداد محدودی باشگاه حمایت می‌کنند. در این سال‌ها حمایت بخش‌های دولتی از باشگاه‌های ورزشی نتیجه مثبتی داشته است و موجب شده فوتبال ایران از حالت سنتی و دوقطبی خارج شود، این به معنی افزایش کیفیت لیگ و در نتیجه افزایش کیفیت فوتبال ایران است. اما این موضوع فقط در کوتاه‌مدت مؤثر است، به‌گونه‌ای که تعدادی از باشگاه‌ها که از چنین حمایت مالی برخوردار نیستند، توان رقابت با دیگر باشگاه‌ها را ندارند و در عمل به سرنوشت استقلال اهواز، ابومسلم، پیام خراسان، شیرین فراز کرمانشاه و ... دچار می‌شوند.

دیونگ و ایستال پی بردند که عملکرد باشگاه‌ها در رقابت‌های اروپایی مانند لیگ قهرمانان و جام حذفی باشگاه‌های اروپا نشان می‌دهد که تعادل رقابتی در لیگ‌های اروپا به‌طور چشمگیری کاهش یافته است (۶). این در حالی است که با افزایش تعادل رقابتی در NFL میزان علاقه طرفداران هم افزایش پیدا کرده است (۲۲). در فوتبال اروپا، موفقیت باشگاه‌ها و لیگ‌های فوتبال از نظر کسب درآمد مختص به چند کشور خاص است. پنج لیگ انگلستان، اسپانیا، ایتالیا، آلمان و فرانسه به‌عنوان پنج لیگ معتبر و درآمدزای جهان انتخاب شده‌اند. باوجود تحقیقات پژوهشگران حوزه اقتصاد ورزش مبنی بر غیرقابل مقایسه بودن لیگ‌های فوتبال اروپا با بقیه لیگ‌های جهان، در رقابت‌های اروپایی تعادل رقابتی به‌وضوح کاهش یافته است (۶). در چند سال اخیر، تعادل رقابتی در MLB کاهش یافته و میزان استقبال از آن کمتر شده است. در نتیجه منابع درآمدی آنان با خطر روبه‌روست. لیام و همکاران، کاهش ۲۴۰۰ نفری تعداد تماشاچیان در هر بازی را اعلام کرده‌اند. با افزایش تعداد طرفداران یک تیم در ورزشگاه، احتمال موفقیت آن تیم افزایش می‌یابد. شواهد نشان می‌دهد که بیشتر طرفداران برای دیدن برد تیم میزبان به ورزشگاه می‌روند (۱۶). نامتعادل بودن مسابقات لیگ در جهت مخالف فرضیه جذب هواداران قرار دارد. اگر در یک لیگ تعادل رقابتی خیلی کم باشد، تیم‌هایی که در نیمه پایینی جدول هستند، درازمدت طرفدارانشان را از دست می‌دهند. اگر تیم‌های بازنده طرفدارانشان را از دست دهند، تیم‌های برنده هم از این فرایند متضرر می‌شوند (۹، ۲۵). اساساً افزایش علاقه طرفداران، رویکرد مثبتی است و موجب افزایش کسب درآمد می‌شود. با اینکه هواداران مایلند تیم مورد علاقه‌شان همه بازی‌هایش را ببرد اما حتی آنها هم طرفداری بازی زیبا و فشرده هستند و افزایش تعادل رقابتی را ترجیح می‌دهند (۱۶). چانگ و ساندرز (۲۰۰۹)

در بررسی تأثیر تقسیم درآمدهای سرمایه‌گذاری‌های کل^۱ بر تعادل رقابتی دریافتند تقسیم درآمدهای سرمایه‌گذاری‌های کل میزان رقابت را در لیگ کاهش می‌دهد. این تدابیر از لحاظ دموکراسی به نفع تیم‌هاست، ولی برای بازیکنان خوشایند نخواهد بود (۴).

تعادل رقابتی، یکی از موارد مهمی است که باشگاه‌های فوتبال از طریق آن می‌توانند درآمد کسب کنند. با افزایش تعادل جذابیت مسابقات و لیگ افزایش می‌یابد و در نتیجه میزان استقبال از مسابقات (هم از طریق رفتن به ورزشگاه و هم از طریق پخش تلویزیونی) افزایش می‌یابد. اما در ایران باشگاه‌های فوتبال از طریق پخش تلویزیونی درآمد مناسبی کسب نمی‌کنند و تعادل رقابتی به‌عنوان یک توان بالقوه مطرح است و فقط جذابیت را افزایش می‌دهد، اما به کسب درآمد بیشتر منجر نمی‌شود. در بیشتر کشورها باشگاه‌های فوتبال به‌صورت خصوصی اداره می‌شوند و پخش تلویزیونی و قراردادهای حمایتگری (اسپانسرشیپ) یکی از مهم‌ترین منابع کسب درآمد آنهاست. در حال حاضر در ایران اداره باشگاه‌های فوتبال به‌صورت خصوصی کار بسیار سختی است. با توجه به اینکه از اصلی‌ترین منبع درآمدی یک باشگاه فوتبال (سود حاصل از پخش تلویزیونی) بی‌بهره‌اند، باشگاه‌ها نمی‌توانند هزینه‌های خود را تأمین کنند. اساساً حرفه‌ای‌گری به معنای استقلال باشگاه‌هاست. با این اوصاف اگر قرار است از پخش صنعت یا هر بخش دولتی دیگر، بودجه‌ای در اختیار باشگاه‌های فوتبال قرار گیرد، باید این بودجه با ضوابط بهتری در اختیار سازمان لیگ و تیم‌های عضو قرار داده شده و به شکل مطلوبی بین تیم‌ها بازتوزیع شود. در این شرایط همه باشگاه‌ها می‌توانند از منابع مالی که به همه آنان تعلق دارد، استفاده کنند.

بیشتر بودن تعادل رقابتی در لیگ به مفهوم جذابیت بیشتر و برتری مطلق آن لیگ نیست. جذابیت یک مسابقه فوتبال علاوه بر تعادل رقابتی، به عواملی مانند تعداد بازیکنان ستاره، کیفیت استادیوم‌ها، کیفیت خدمات ارائه‌شده در قبل، حین و بعد از بازی، خدمات جانبی و رفاهی مانند امکانات پارکینگ، کاهش هزینه‌های روانی دیدار از مسابقه مانند عدم سردرگمی در تهیه بلیت، سرویس‌های رفت و برگشت به استادیوم و ... بستگی دارد. موضوع تأثیر هر یک از موارد مذکور بر تعادل رقابتی نیازمند تحقیقات تکمیلی است.

در پایان ذکر این نکته ضروری است که تاکنون تحقیقی در زمینه تعادل رقابتی لیگ برتر فوتبال ایران انجام نگرفته، از این رو نمی‌توان نتایج حاصل از این پژوهش را با تحقیق دیگری مقایسه کرد و نیاز به تحقیقات و مطالعات بیشتر در این زمینه مشهود است.

منابع و مأخذ

1. Albert, P. Koning. R.H. (2008). "Statistical thinking in sports". New York. Chapman and Hall / CRC. Taylor and Francis Group.
2. Brunelti. M. (2006). "The impact of UEFA champions league upon domestic championships: the Italian serie". A. Nyon. May 2nd 2006. UEFA, PP: 86-96.
3. Cairns, J.P. Jennett. N. and Sloane. P.J. (1986). "The economics of professional team sports: a survey of theory and evidence". *Journal of economic studies*. 13: : PP:3-80.
4. Chang, Y. M., Sanders, S. (2009). "Pool revenue sharing, team investments and competitive balance in professional sports: a theoretical analysis". *Journal of sport economics*, 10(4), PP: 409-428.
5. Dejonghe, T. (2006). "The evolution of Belgian football over the last decades Nyon May 2nd". UEDFA, PP: 1-16.
6. Dejonghe, T. and Opstal. W.V. (2010). "Competitive balance between national leagues in european football after the bosman case". *Rivista di diritto ed economia dello sport*, 6 (2). PP: 41-61.
7. Eckard, E. (2001). "Free agency, competitive balance and diminishing returns to pennant contention". *Economic inquiry* 39, PP:430-443.
8. Feddersen, A. (2006). "Economic consequences of the UEFA champions league for national championships: the case of Germany Nyon, May 2nd". UEFA, PP: 51-65.

9. Fort, R. (2006). "Competitive balance in north American professional sports". In J. Fizel (ed.) *Hanbook of sports economics research*. Armonk, N. Y.: M.E. Sharpe, Inc., PP:190-206.

10. Goossens. K. (2006). "Competitive balance in european football: comparison by adapting measures: national measures of seasonal imbalance and top 3". *Journal of diritto ed economia dello sport*, Vol. II, Fase. 2.

11. Gouget, J. – J. and Primault D. (2006). "The economic impact of the UEFA champions league on the French football championship". Nyon, May 2nd, UEFA, PP: 98-129.

12. Haan, M.A., Koning. R.H. and Van Witteloostuijn, A. (2007). "The effects of institutional change in european soccer mimeo". University of Groningen, the Netherlands.

13. Halicioglu. F. (2006). "The impacts of football point systems on the competitive balance: evidence from some eruoepan football leagues". *Rivista di diritto economia dello sport*, Vol. 2, No. 2, PP: 67-76.

14. Jenneth. N. (1984). "Attendances, uncertainty of outcome and policy in Scottish football league". *Scottish journal of political economy*, Vol. 33, 1984, PP:176-198.

15. Koning, R.H. (2000). "Balance in competition in Dutch soccer". *The statistician*, Vol. 49, No. 2, PP: 419-431.

16. Liam. J. A. (2008). "Unbalanced schedules and the estimation of competitive balance in the Scottish premier league". *Scottish journal of political economy*, 55(4), PP:488-508.

17. Meehan. Jr., Randy. A.N. and Richardson, V.T. (2007). "Competitive balance and game attendance in major league baseball". *Journal of sports economics*. 8(6), PP:563-580.

18. Michie, J. and C. Oughton. (2004). "Competitive balance in football: trends and effects". London: the sports Nexus.
19. Michie, J. and C. Oughton. (2005). "Competitive balance in football: an update". London: the sports Nexus.
20. Mizak, D. Neral. J. and Stair. A. (2007). "The adjusted churn: an index of competitive balance for sports leagues based on changes in team standings over time". *Economics bulletin*, Vol. 26, No. 3, PP: 1-7.
21. Novotny, J. (2006). "Economic trends in Czech football teams and UEFA". Nyon, May 2nd, UEFA. PP: 16-30.
22. Pivovarnik, T. P. Lamb, R. P. Zuber, R. A. and Gander. J. M. (2008). "Competitive balance and fan interest in the national football league". *Journal of economics and economic education research*, 9 (2), PP:75-98.
23. Quirk, J. and Fort, R. (1992). "Pay dirt: the business of professional team sports, Princeton: Princeton university press".
24. Szymanski, S. (2001). "Income inequality, competitive balance and the attractiveness of team sports: some evidence and a natural experiment from English soccer. *Economic journal*, 111, F69-F84.
25. Szymanski, S. (2003). *The economic design of sporting contests. Journal of economic literature*, 41, PP:1137-1187.
26. Szymanski, S. and Leach, S. (2006). *Report on the English top division 1980 – 2005*. Nyon, May 2nd, UEFA. PP: 31-50.
27. Tenreiro. F. (2006). *Can eruoepan football David's equal their Goliath's? The Portuguese case assesment*. Nyon. May 2nd, UEFA. PP: 66-72.
28. Zimbalist. A. S. (2002). *Competitive balance in sports leagues: an introduction. Journal of sports economics*. 3: 2: PP:111-121.